

Ewa Latoszek

Współpraca euroregionalna na zachodniej granicy Polski

International Journal of Management and Economics 11, 85-113

2001

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ewa Latoszek

Instytut Polityki Handlu Zagranicznego i Studiów Europejskich

WSPÓŁPRACA EUROREGIONALNA NA ZACHODNIEJ GRANICY POLSKI

Idea euroregionów będących najwyższą formą administracyjnej współpracy transgranicznej zrodziła się w Europie Zachodniej po II wojnie światowej jako jeden ze sposobów zapobiegania konfliktom zbrojnym. Z czasem okazało się, że euroregion stał się dobrym narzędziem aktywizacji społeczno-gospodarczej peryferyjnie dotychczas położonych obszarów granicznych.

Pojęcia euroregion używa się w odniesieniu do dowolnej współpracy przygranicznej na płaszczyźnie społecznej, gospodarczej, kulturalnej pomiędzy dwoma państwami lub ich większą liczbą i ich władzami lokalnymi. Euroregion stanowi ograniczony geograficznie obszar składający się z części terytorium państw, które zgodziły się na koordynowanie działań w różnych dziedzinach, przy poszanowaniu prawa wewnętrznego każdego z tych państw. Cechą charakterystyczną takich związków jest instytucjonalizacja współpracy transgranicznej, dzięki której możliwa jest szeroka koordynacja działań, podejmowanie wspólnych przedsięwzięć, rozwiązywanie sytuacji konfliktowych bez potrzeby angażowania władz centralnych danego kraju.

Unia Europejska uznaje euroregiony za jedną z podstawowych formuł polityki regionalnej w Europie oraz drogę włączania nowych państw w struktury zintegrowanej Europy.

W naszym kraju idea euroregionów jest zjawiskiem nowym (najstarszy euroregion „Nysa” może poszczycić się zaledwie 10-letnim stażem).

Zasady tworzenia i funkcjonowania oraz cele euroregionów

Przy tworzeniu euroregionów uczestnictwo w takiej współpracy musi przynosić korzyści obydwu stronom, i to zarówno w rozumieniu ekonomicznym, jak i kulturowym oraz społecznym.¹

O doborze partnera do współpracy decyduje:

- wielkość miasta czy regionu (liczba ludności i powierzchnia),
- stopień rozwoju infrastruktury komunalnej,
- położenie geograficzne, czyli fizyczna odległość od partnera,
- funkcja danego miasta (czy jest to ośrodek przemysłowy, naukowy czy kulturalny),

- stopień i sposób zorganizowania społeczeństwa.

Dobór partnera zależy oczywiście od indywidualnych preferencji danego regionu, dlatego też nie wszystkie wyżej wymienione kryteria są w jednakowym stopniu ważne. Poza tym nie zawsze współpraca transgraniczna kształtuje się pomiędzy równorzędnymi partnerami. W ostatnich latach upowszechnił się model partnerstwa: bogaty region (miasto) współpracuje ze słabym podmiotem samorządowym. Przykłady takie można zaobserwować chociażby w stosunkach niemiecko-polskich. Strona polska korzysta z doświadczeń silniejszego partnera.²

Jeżeli chodzi o cele współpracy transgranicznej, to we wszystkich regionach zlokalizowanych wzdłuż wewnętrznych granic UE koncentruje się ona na zagadnieniach gospodarczych i turystyce. W dalszej kolejności wymienia się sprawy dotyczące zatrudnienia i ochrony środowiska naturalnego.

Z kolei na zewnętrznych obszarach Wspólnot, z regionami położonymi w centralnej i wschodniej Europie, współpraca transgraniczna koncentruje się głównie na rozwoju infrastruktury (poprawa szlaków komunikacyjnych, transport, uruchamianie nowych przejść granicznych), na rozwoju programów tej współpracy oraz na tworzeniu związków i innych instytucji regionalnych.

Do najważniejszych celów euroregionów, które określa Europejska Karta Regionów Granicznych i Transgranicznych, należą:

- Intensyfikacja trwałego transgranicznego zagospodarowania przestrzennego i polityki regionalnej:

- regularne, transgraniczne uzgodnienia wszelkich planów dotyczących ładu przestrzennego

- opracowywanie i uzupełnianie katalogu problemów regionów granicznych
- opracowywanie wspólnych transgranicznych planów regionalnych
- uzgadnianie ważnych przedsięwzięć transgranicznych i współudział w ich realizacji

- uzgadnianie instrumentów rozwoju regionalno-politycznego mających za zadanie wspieranie stref przygranicznych

- wzajemny udział obywateli, gmin i regionów pogranicza we wszystkich ważniejszych planach i przedsięwzięciach dotyczących ładu przestrzennego.

- Infrastruktura:

- poprawa infrastruktury komunikacyjnej
- poprawa sieci telekomunikacyjnej i informatycznej
- usprawnienie działalności placówek zaopatrzenia, obsługi i służb publicznych.

- Gospodarka:

- poprawa transgranicznej kooperacji małych i średnich przedsiębiorstw
- rozwój nowych transgranicznych powiązań między producentami i dostawcami
- tworzenie zastępczych miejsc pracy dla osób dotychczas pracujących np. w celnictwie i spedycji
- umożliwienie nauki języka kraju sąsiedniego
- usuwanie barier na rynku pracy
- rozwijanie koncepcji turystyki transgranicznej.
- Doskonalenie transgranicznej ochrony środowiska i przyrody:
 - transgraniczne stosowanie zasady sprawcy wyrządzonych szkód
 - opracowywanie wspólnych programów ochrony środowiska naturalnego
 - tworzenie transgranicznych ośrodków wypoczynku, parków przyrodniczych oraz innych obszarów ochrony biologicznej
 - wyczerpujące informowanie ludności o stanie środowiska
 - badanie odporności środowiska na istniejące zagrożenia.
- Rozwiązywanie problemów przygranicznego ruchu osobowego.
- Wspieranie transgranicznej współpracy kulturalnej.³

Aby cele te mogły być w pełni realizowane, muszą być przestrzegane pewne reguły. Są to:

- **Zasada pomocniczości**, zwana inaczej zasadą subsydiarności – oznacza ona przekazanie kompetencji na możliwie najniższy szczebel administracji; w myśl tej zasady władze lokalne i regionalne nie powinny być wyręczane przez instytucje międzynarodowe i krajowe, a jedynie wspierane przez nie.
- **Zasada solidarności** – mówi o tym, że regiony powinny rozwijać się, ale przy uwzględnieniu potrzeb innych regionów; chodzi tu głównie o to, aby np. w sytuacji kryzysowej regiony współpracowały ze sobą, udzielając sobie wzajemnej pomocy.
- **Zasada partnerstwa (równoprawności stron)** – oznacza, że wszystkie szczeble, międzynarodowy, centralny, regionalny i lokalny powinny się uzupełniać, a nie konkurować ze sobą.⁴
- **Zasada istnienia koncepcji bądź strategii rozwoju transgranicznego** – jej respektowanie jest konieczne dla stworzenia ram strategicznych oraz dla zapewnienia perspektywy długotrwałej współpracy; strategie te uwzględniają odpowiednie programy krajowe oraz określają potrzeby i przyszłe cele współpracy transgranicznej dla przezwyciężenia izolowanego rozwoju tylko po jednej stronie granicy.

Do równie ważnych kanonów, wypracowanych w praktyce działania euroregionów, należy także zaliczyć:

- zasadę dobrego sąsiedztwa mieszkańców pogranicza,
- zasadę zachowania tożsamości (narodowej, państwowej, regionalnej i lokalnej) przez współpracujące jednostki terytorialne i społeczności lokalne,
- zasadę dobrowolności uczestniczenia w euroregionie i w różnych formach współpracy,
- zasadę dążenia do symetrii i parytetów, która polega na tym, że we wszystkich organach każda ze stron dysponuje taką samą ilością miejsc (głosów) i takim samym prawem do reprezentowania interesów regionu; przejawia się ona także w sposobie finansowania struktur euroregionalnych,
- zasadę pragmatyzmu oraz analizy rachunku kosztów i korzyści,
- zasadę kierowania się przyjaźnią i zaufaniem w uzgadnianiu wspólnych zamierzeń przekraczających granicę,
- zasadę konsensusu, czyli ustawicznego szukania wspólnego stanowiska w drodze rozmów, negocjacji,
- zasadę rotacji, tzn. zmiany miejsc organizacji i przeprowadzania różnych inicjatyw, spotkań itd.⁵

Szczegółowe zasady funkcjonowania euroregionów regulują oczywiście statuty, porozumienia i regulaminy ich organów. W dokumentach tych m.in. uwzględnia się większość wymienionych wcześniej ogólnych zasad wyznaczających europejskie standardy współpracy transgranicznej na poziomie regionalnym i lokalnym. Stwierdza się także, że wszystkie zawierane porozumienia nie są sprzeczne z wewnętrznym prawem państwowym oraz z obowiązującymi umowami międzynarodowymi, a powoływane instytucje tej współpracy nie są organizacjami ponadpaństwowymi autonomicznymi wobec narodowych jurysdykcji, administracji czy kontroli.

Współpraca transgraniczna w polskim systemie prawnym

Euroregiony, znane w Europie Zachodniej od początku lat 60., w Polsce pojawiły się w okresie transformacji ustrojowej i pomimo początkowych licznych zastrzeżeń i oporów należą dziś do uznanych form współpracy transgranicznej. Polska z trzynastoma już działającymi i planowanymi euroregionami znajduje się na czele państw Europy Środkowej i Wschodniej w zakresie rozwijania współpracy transgranicznej.

Ogólne ramy prawne współpracy transgranicznej tworzą:

- Europejska Konwencja Ramowa o współpracy transgranicznej między wspólnotami i władzami terytorialnymi (Konwencja Madrycka);

- Europejskie Ramowe Porozumienie o współpracy na terenach przygranicznych;

- Europejska Karta Regionów Przygranicznych;

- Europejska Karta Samorządu Terytorialnego.

Szczególne znaczenie dla ustanowienia odpowiednich ram prawnych dla współpracy transgranicznej w polskich regionach przygranicznych, które dały upoważnienie władzom regionalnym i samorządom lokalnym do kontaktów zagranicznych oraz wprowadziły na grunt polski standardy tej współpracy, mają: Konwencja Madrycka i Europejska Karta Samorządu Terytorialnego.⁶ Polska przystąpiła do Konwencji 19 stycznia 1993 r., ratyfikacja zaś miała miejsce 10 marca tegoż roku. Dokument ten unormował kwestię legalności działalności zagranicznej polskich władz regionalnych i lokalnych. Przyjęcie Konwencji było potwierdzeniem przez polskie władze państwowe woli promowania współdziałania wspólnot i władz terytorialnych. Przyjęły one również obowiązek ułatwiania i wspierania współpracy transgranicznej oraz podejmowania starań na rzecz zawarcia niezbędnych porozumień. Istotne stało się również rozwiązanie problemów natury prawnej, administracyjnej i technicznej, które mogłyby zakłócać rozwój współpracy ponadgranicznej.⁷

Drugim, obok Konwencji Madryckiej, europejskim dokumentem określającym ramy formalnoprawne oraz formy uczestnictwa społeczności lokalnych w kontaktach międzynarodowych w oparciu o standardy europejskie jest Europejska Karta Samorządu Terytorialnego. Polska podpisała ten dokument w lutym 1993 r. Karta, dzięki uzgodnieniu wielu podstawowych rozwiązań prawnych, umożliwia realizację procesów decentralizacyjnych. Ważnym jej elementem jest opracowanie koncepcji i kompetencji samorządu terytorialnego oraz jego wewnętrznych struktur organizacyjnych.⁸

Bardziej szczegółowe ramy formalne współpracy transgranicznej na granicach Polski określają traktaty międzypaństwowe, w których jedną z zasad jest nawiązywanie i rozwój różnych form tej współpracy. W oparciu o te traktaty zawarte zostały stosowne umowy i porozumienia, stwarzające podstawy prawne dla współpracy polskich władz regionalnych i lokalnych z ich partnerami w państwach sąsiedzkich. Wszystkie podpisane umowy i porozumienia przede wszystkim określają następujące kwestie:

- definiują pojęcia współpracy transgranicznej, władz regionalnych i lokalnych

- nakładają na strony obowiązek informowania władz lokalnych i regionalnych o możliwościach ich działania w zakresie współpracy transgranicznej

- zobowiązują do rozwiązywania problemów natury prawnej, administracyjnej lub technicznej, które mogą zakłócić rozwój tej współpracy

- wyszczególniają dziedziny, które strony zobowiązują się popierać i w zakresie których władze regionalne i lokalne obu państw mogą planować i organizować współpracę, w tym zawierać umowy w ramach posiadanych kompetencji
- zakładają możliwość tworzenia na szczeblu lokalnym lub regionalnym wspólnych organów koordynacji do spraw współpracy transgranicznej, ale także w celu koordynacji ogólnych lub tematycznych kierunków współpracy dwustronnych komisji międzyrządowych
- zawierają klauzulę dotyczącą możliwości ograniczenia przez każdą ze stron obowiązywania umowy w odniesieniu do części terytorium swojego państwa, przedmiotu lub formy współpracy
- podkreślają wymóg zgodności działań transgranicznych z prawem krajowym oraz zobowiązaniami międzynarodowymi każdego z obu państw.⁹

Na granicy zachodniej ramy formalne współpracy określają przede wszystkim:

- traktat między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Federalną Niemiec o potwierdzeniu istniejącej między nimi granicy z 14 listopada 1990 r.,
- traktat między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Federalną Niemiec o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy z 17 czerwca 1991 r.,
- porozumienie między Rządem Rzeczpospolitej Polskiej a Rządem Republiki Federalnej Niemiec o współpracy regionalnej i przygranicznej z 17 czerwca 1991 r. (w formie wymiany not),
- nota Ministra Spraw Zagranicznych Rzeczpospolitej Polskiej do Federalnego Ministra Spraw Zagranicznych Republiki Federalnej Niemiec w sprawie utworzenia Niemiecko-Polskiej Komisji Międzynarodowej ds. Współpracy Regionalnej i Przygranicznej z czerwca 1991 r.,
- umowa między Rządem Rzeczpospolitej Polskiej a Rządem Republiki Federalnej Niemiec o współpracy w dziedzinie gospodarki wodnej na wodach granicznych z 19 maja 1992 r.¹⁰

Umowy i porozumienia rządowe o współpracy transgranicznej i międzyregionalnej są podstawą powoływania międzyrządowych komisji i rad koordynacyjnych do spraw współpracy transgranicznej. Obecnie na zachodniej granicy Polski działa wspomniana już Polsko-Niemiecka Komisja międzyrządowa ds. Współpracy Regionalnej i Przygranicznej.

Umacnianiu idei współpracy transgranicznej w Polsce służy także Forum Polskich Regionów Granicznych, utworzone w 1995 r. przez przedstawicieli euroregionów usytuowanych na granicy zachodniej, takich jak: „Nysa”, „Sprewa-Nysa-Bóbr”, „Pro Europa Viadrina”, „Pomerania” i miasto Szczecin. Zadaniem Forum jest m.in. uzgadnianie wspólnego stanowiska w najistotniejszych sprawach dotyczących danych euroregionów w celu umacniania i rozwijania ich współpracy.

Inicjatywy współpracy transgranicznej między Polską a Niemcami

Współpraca na zachodniej granicy Polski rozwinęła się jako pierwsza i może być wzorem dla inicjatyw tego rodzaju na pozostałych granicach kraju.

Ważną rolę we właściwym kształtowaniu wzajemnych stosunków pomiędzy państwami, w tym też ich strefami granicznymi, odgrywają różnego rodzaju umowy i traktaty, w których uregulowane są m.in. kwestie współpracy. Potwierdzeniem zawartych traktatów w tej sytuacji było powołanie Polsko-Niemieckiej Komisji Międzynarodowej ds. Współpracy Regionalnej i Ponadgranicznej. Głównym jej zadaniem jest ułatwienie badania i rozwiązywania problemów na obszarze wokół granic oraz wspieranie porozumień między państwowymi i niepaństwowymi podmiotami na terenach po obu jej stronach. Komisja wspiera również kontakty instytucji regionalnych i lokalnych. Zdecydowała także o powołaniu Komitetu ds. Współpracy Przygranicznej i Komitetu ds. Współpracy Regionalnej.¹¹

W ciągu ostatnich kilku lat współpraca na omawianych terenach rozwinęła się do tego stopnia, że inicjowanie i koordynowanie działań w ramach poszczególnych dziedzin stało się praktycznie niemożliwe. Komitet ds. Współpracy Przygranicznej przyjął więc nową formułę działania, polegającą na opracowaniu propozycji rozwiązań problemów stanowiących bariery współpracy.

Nierówność w rozwoju polskich i niemieckich gmin położonych po obu stronach Odry może budzić obawy przed czymś w rodzaju kolonizacji, napływem obcego kapitału, możliwości zbyt silnego ekonomicznego uzależnienia. Nie może to jednak być powodem rezygnacji z wypracowania polskiej polityki regionalnej na zachodzie kraju.

Od początku lat 90. na pograniczu zachodnim powstało wiele koncepcji i inicjatyw współpracy. Pomysły aktywizacji tych obszarów, przygotowane głównie przez stronę niemiecką, dotyczą w swych założeniach obszarów znacznie wykraczających poza leżące bezpośrednio przy granicy gminy i miasta.

Pierwszą spójną koncepcją, przedstawioną przez stronę niemiecką w grudniu 1990 r., była propozycja Victora von Malchusa. Autor proponował powołanie głównej komisji do koordynowania współpracy na całym obszarze przygranicznym i podkomisji zajmujących się problemami sąsiadujących ze sobą terenów. Bazując na rozwiązaniach formułowanych w międzynarodowych konwencjach, wschodnie landy i polskie województwa miały prowadzić bezpośrednią współpracę na bazie wypracowanych wspólnie umów.¹²

Innym programem rozwoju pogranicza, najważniejszym i najbardziej dyskusyowanym, był program opracowany w 1991 r. przez premiera rządu krajowego Brandenburgii, Manfreda Stolpe – plan współpracy polsko-niemieckiej w pasie przygranicznym. „Plan Stolpego” zakładał wspólne programowanie i koordyno-

wanie rozwoju w przygranicznym pasie Polski i Niemiec. Region gospodarczy miałby się rozciągać w pasie 150–100 km po stronie polskiej i 50 km po stronie niemieckiej. Planowano też utworzenie wspólnego banku polsko-niemieckiego. Strona polska nie była do końca przekonana co do słuszności tego planu. Na szczęblu centralnym nie został on wprost odrzucony, ale dano do zrozumienia, że nasz kraj zainteresowany jest raczej rozwojem swoich regionów przygranicznych z uwzględnieniem całego państwa.

Pewną odpowiedzią na plan był projekt regionalnej strategii rozwoju Polski „Regional Policies in Poland”, opracowany w 1991 r. przez Centralny Urząd Planowania. Projekt ten nakreślał kierunki rozwoju w dziedzinie gospodarki przestrzennej w Polsce, w tym plany działania dotyczące rozwoju polsko-niemieckiej strefy granicznej, obejmujące koncepcje rozbudowy infrastruktury komunikacyjnej oraz ochrony środowiska do roku 2000.¹³

Ze strony polskiej pewne inicjatywy podejmuje powstały w 1990 r. Związek Polskich Gmin Zachodnich. Jego przedstawiciele doszli do wspólnego wniosku, że w konsekwencji rodzącej się integracji Polski ze Wspólnotami pogranicze zachodnie ma potencjalnie szansę stania się jednym z najaktywniejszych regionów Europy. Wymaga to jednak koordynacji polityki wewnętrznej i zewnętrznej, centralnej i regionalnej. Ustalono, że powstanie na zachodniej granicy euroregionów jest dążeniem do wyrównania poziomu życia oraz kompatybilności gospodarki województw z gospodarką niemiecką. Zwrócono jednak uwagę, że powstanie stref współpracy transgranicznej nie może być oparte na działaniu nakazowym i bezkrytycznym powielaniu doświadczeń w tworzeniu euroregionów w Europie Zachodniej, ale na zasadzie pełnej dobrowolności.

Drugą reprezentacją, lecz o dużo mniejszym zasięgu jest tzw. Blok Sześciu Gmin byłego województwa opolskiego. Efektem współpracy tych związków jest inicjatywa powołania polsko-niemieckiej fundacji Pomost Europejski – Nadodrze. Celem instytucji jest finansowanie lokalnych pomysłów współpracy międzyregionalnej.

Od 1994 r. wysuwano propozycje stworzenia związku federacyjnego, do którego miałyby należeć wszystkie euroregiony wzdłuż Odry i Nysy. W ten sposób wzmocniłaby się siła oddziaływania na własne rządy i władze wspólnotowe. To przedsięwzięcie udało się zrealizować i w styczniu 1995 r. z porozumienia pięciu polskich stowarzyszeń i związków komunalnych oraz miasta Szczecina powstało Forum Polskich Regionów Granicznych. Jest to ciało o charakterze konsultacyjno-opiniotwórczym. Reprezentuje interesy samorządów zachodniego pogranicza wobec partnerów rządowych i zagranicznych. Opinie Forum są poważnie traktowane przez władze państwowe, w tym Ministerstwo Spraw Zagranicznych, które widzi w nim przyszłą platformę porozumienia wszystkich euroregionów działających na polskich terenach przygranicznych.¹⁴

Zachodni region przygraniczny rozciąga się od Morza Bałtyckiego na północy po Sudety na południu przy granicy z Niemcami, biegnącej wzdłuż Odry i Nysy Łużyckiej. Składa się z trzech województw charakteryzujących się dużą koncentracją ludności w miastach. Ożywienie granicy polsko-niemieckiej wywarłoby nowe impulsy wzrostu, zwłaszcza w miastach przygranicznych i miejscowościach, w których zlokalizowane są duże przejścia graniczne. Zagospodarowanie tego obszaru może przynieść ogromne korzyści nie tylko krajom zainteresowanym, ale całej gospodarce europejskiej, gdyż leży w geograficznym centrum starego kontynentu, na skrzyżowaniu ważnych dróg komunikacyjnych, transportowych, żeglugi, turystyki i przepływu informacji ze Skandynawii na południe po Bałkany oraz z Europy Zachodniej do Rosji. Ponadto polsko-niemiecki obszar graniczny leży na styku kultury zachodniej i wschodnioeuropejskiej. Powinien więc spełniać rolę łącznika, przy wsparciu rządów Polski, Niemiec i Unii Europejskiej, co pozwoliłoby zlikwidować lukę rozwojową. W interesie stabilizacji europejskiej jest istnienie na granicy polsko-niemieckiej strefy dobrosąsiedzkiej współpracy i rozwoju. Największą rolę w aktywacji tych terenów odgrywać powinny istniejące już na tym terenie euroregiony: „Nysa”, „Sprewa-Nysa-Bóbr”, „Pro Europa Viadrina” oraz „Pomerania”.

Choć od momentu powstania pierwszych instytucjonalnych form współpracy transgranicznej na granicach Polski upłynęło niewiele czasu, to można już odnotować sporo konkretnych przykładów i doświadczeń współdziałania w różnych dziedzinach. Dokładna ich rejestracja jest jednak bardzo trudna, gdyż nie zawsze można łatwo oddzielić efekty istnienia euroregionów od działalności władz regionalnych i samorządowych, prowadzonej bądź niezależnie od organów współdziałania ponadgranicznego, bądź polegającej na wzajemnym wspomaganiu i inspirowaniu różnych inicjatyw o charakterze transgranicznym.

Pierwsze doświadczenia w tworzeniu wspólnych programów rozwoju regionalnego, w tym gospodarki i planowania przestrzennego obszarów transgranicznych, odnotowano właśnie na pograniczu zachodnim, na początku lat 90. Już przy powoływaniu pierwszego na granicach Polski euroregionu „Nysa” grupa robocza pod nazwą „Planowanie Regionalne” była jedną z najaktywniejszych, m.in. w pracach przygotowujących konferencję inicjującą powstanie struktury. Wiedza zdobyta także w innych euroregionach pogranicza zachodniego pozwoliła opracować na przełomie 1993 i 1994 r. koncepcje rozwoju dla trzech euroregionów: rozwoju gospodarczego euroregionu „Nysa”, rozwoju i działania euroregionu „Sprewa-Nysa-Bóbr” i „Pro Europa Viadrina”. Programy te są przykładem solidnej, opartej na rzetelnych analizach pracy.¹⁵

Cele i dotychczasowy przebieg współpracy

Generalny cel i zakres współpracy transgranicznej określone zostały w Europejskiej Karcie Regionów Granicznych i Transgranicznych. Uznaje się w niej, że

„celem działań w regionach granicznych oraz współpracy transgranicznej jest niwelowanie przeszkód i usuwanie kwestii mogących dzielić te regiony, a w rezultacie przewyżnianie granic, względnie sprowadzanie ich do administracyjnego znaczenia”.¹⁶

Wymienione w Karcie problemy znajdują odzwierciedlenie w głównych celach współpracy transgranicznej zapisanych w statutach i umowach polskich euroregionów. Dotychczasowe doświadczenia koncentrują się w Polsce zwłaszcza wokół problemów:

- wspierania rozwoju regionalnego, przede wszystkim planowania przestrzennego
- rozwoju gospodarki i handlu
- rozwoju infrastruktury technicznej
- współpracy w sferze społecznej, czyli wymiany kulturalnej
- ochrony i poprawy stanu środowiska, zapobiegania i zwalczania klęsk żywiołowych
- rozwoju statystyki transgranicznej.¹⁷

Powstanie euroregionów stało się impulsem do odnowienia współpracy w dziedzinie planowania przestrzennego. Aktywność polskich, niemieckich, a także czeskich oraz słowackich przygranicznych jednostek terytorialnych jest tu znacząca. Po obu stronach granicy zachodniej powstało wiele opracowań studialnych nawiązujących do przyszłego zagospodarowania przestrzennego tych obszarów. W wyniku koordynacji tych prac na szczeblu centralnym powstał w ostatnich latach bardzo ważny dokument dotyczący pogranicza zachodniego, a mianowicie „Studium kierunkowe zagospodarowania przestrzennego obszaru wzdłuż granicy polsko-niemieckiej”. Opracowanie to może być istotnym, uzupełniającym materiałem przy sporządzaniu planów miejscowych.

Konkretne doświadczenia mają też euroregiony w zakresie rozwoju współpracy gospodarczej. Służą temu liczne umowy na szczeblu lokalnym i regionalnym, np. między miastami czy województwami przygranicznymi. W umowach tych przewiduje się m.in. tworzenie polsko-niemieckich podmiotów gospodarczych, wspólnych izb przemysłowo-handlowych, pośrednictwo między podmiotami gospodarczymi, współpracę w dziedzinie energetyki oraz budowę i rozbudowę stacji benzynowych, hoteli, moteli itp. Dobrym przykładem działań w tym kierunku są przygotowania miast i powiatów Gorlitz i Zittau z Izdami Handlowo-Przemysłowymi w Dreźnie, Jeleniej Górze i Libercu do utworzenia Ośrodka Przedsiębiorczości i Innowacji w ramach programu BIC Unii Europejskiej (UE – Business and Innovation Centre). Celem tego ośrodka miałoby być wspieranie przedsięwzięć innowacyjnych, technologicznych, transfer technologii, badania i rozwój, usprawnianie informacji i wzajemnej komunikacji, marke-

ting lokalizacyjny, pomoc w rozwoju lokalnych ośrodków technologii i przedsiębiorczości.¹⁸

Innym przykładem aktywnej działalności gospodarczej jest m.in. działalność Polsko-Niemieckiego Towarzystwa Wspierania Gospodarki SA, powołanego w 1994 r. z inicjatywy Polsko-Niemieckiej Komisji Międzynarodowej ds. Współpracy Regionalnej i Przygranicznej. Zakres działania Towarzystwa obejmuje m.in. zbieranie i analizę ofert lokalizacyjnych, działania informacyjno-doradcze oraz promocję pogranicza.

Na terenie zachodniego pogranicza odbywają się również targi jako forma corocznej prezentacji ofert gospodarczych poszczególnych części euroregionów. Przykładami inicjatyw tego typu są np. Targi Turystyczne w euroregionie „Nysa”, w euroregionie „Sprewa-Nysa-Bóbr” organizowane od 1997 r. tzw. „Rozmowy na przejściu granicznym” poświęcone prezentacji firm oraz ich możliwości i potrzeb współpracy. Głównym celem targów jest zbliżenie środowisk gospodarczych pogranicza, a ich zakres obejmuje na ogół wszystkie dziedziny gospodarki, a więc produkcję, handel i usługi.

Stworzenie w euroregionie „Pro Europa Viadrina” Kostaryńsko-Słubińskiej Strefy Ekonomicznej to również przykład działania w celu rozwijania współpracy gospodarczej między Polską a Niemcami. Tworzone są także euroregionalne banki informacji gospodarczej. Są w nich umieszczane dane o firmach polskich i niemieckich w wersji dwujęzycznej, co pomaga w nawiązywaniu kontaktów przedsiębiorstw obydwu krajów. Bardzo szeroka jest również współpraca w zakresie infrastruktury technicznej, zwłaszcza dotycząca przejść granicznych, układów komunikacyjnych i urzędzeń komunalnych.

Dla sprawnej kooperacji obszarów po obu stronach granicy i łatwych kontaktów obywateli ważna jest szczególnie liczba i jakość przejść granicznych. Przepustowość już istniejących punktów nie odpowiada potrzebom ruchu granicznego. W 1997 r. w Polsce funkcjonowały 73 Graniczne Placówki Kontrolne, którym podporządkowanych było 128 przejść granicznych ogólnodostępnych, w tym 65 przejść drogowych, 33 kolejowe, 17 morskich, 5 rzecznych i 8 lotniczych. W tym też roku granice Polski przekroczyło ponad 271 mln osób i prawie 78 mln pojazdów samochodowych. Na granicy zachodniej notuje się największe obciążenie. Tu znajduje się ¼ wszystkich przejść granicznych w kraju, ale przypada na nie połowa przekroczeń granic w ruchu osobowym i prawie 2/3 ruchu samochodów osobowych i autobusowych.¹⁹ Wobec dużego i stale przybierającego na sile ruchu granicznego przepustowość przejść nie wszędzie jest wystarczająca. Dużym utrudnieniem jest również brak obwodnic w większości miast granicznych. Wszystko to powoduje wydłużenie czasu oczekiwania na odprawę, powstawanie kolejek, przede wszystkim w ruchu samochodów ciężarowych, i tworzenie się zatorów hamujących wymianę towarową i tranzytową. Nic więc dziwnego, że problematyka przepustowości, standardu i ilości przejść granicznych jest głów-

nym przedmiotem prac komisji międzynarodowych oraz starań władz lokalnych i organów euroregionalnych. Efektem tych zabiegów jest wzrost w ostatnich latach liczby nowo otwieranych przejść granicznych, poprawa standardu dróg dojazdowych, budowa nowych terminali odpraw celnych, budowa nowych i modernizacja starych mostów na rzekach granicznych. Np. na obszarze euroregionu „Nysa” w okresie 7 lat ilość przejść granicznych wzrosła wielokrotnie. Zmieniają się też formalno-prawne aspekty dokonywanych odpraw celnych. Następuje to w wyniku stosowania ułatwień w odprawach, zacieśnienia współpracy administracji celnych i rozszerzenia umów o małym ruchu granicznym, a przystąpienie Polski do Konwencji o Wspólnej Procedurze Tranzytowej i Konwencji SAD pozwoliło wprowadzić jednolitą dokumentację i przyspieszyć odprawy.

Obok usprawnień w ruchu międzynarodowym ważne są również działania zmierzające do budowy powiązań o przebiegu południkowym, aby połączyć ze sobą miasta nadgraniczne, izolowane miejscowości i poprawić w ten sposób spójność obszaru. Jeśli chodzi o transport w skali lokalnej, na uwagę zasługują już podjęte próby uruchomienia jednolitej komunikacji miejskiej w miastach przygranicznych: Zgorzelec – Görlitz, Słubice – Frankfurt nad Odrą itp. Istotną rolę odgrywają również we wszystkich euroregionach pogranicza zachodniego transgraniczne programy budowy dróg i ścieżek rowerowych.

Obok współpracy w zakresie usprawniania ruchu granicznego i komunikacji, bardzo ważną rolę odgrywają przedsięwzięcia w infrastrukturze komunalnej. Dotyczy to zwłaszcza miast nadgranicznych, które kiedyś stanowiły jeden organizm miejski, ale granica państw po ostatniej wojnie przecięła sieci infrastruktury technicznej i odcięła część miast od źródeł zasilania, takich jak wodociągi, gazownie, elektrociepłownie czy oczyszczalnie ścieków. Współpracę w tej dziedzinie podjęto tuż po wojnie. Obecnie istnieje już kilkadziesiąt inwestycji komunalnych, realizowanych na polskim pograniczu zachodnim przy pomocy programu Phare-CBC. Łącznie w latach 1995–1997 organy euroregionalne uzgodniły współfinansowanie ze środków tego programu 67 projektów na sumę blisko 57 mln euro.²⁰

Do najbardziej dynamicznie rozwijających się dziedzin współdziałania ponadgranicznego w zachodnich euroregionach należy jednak **współpraca w sferze społecznej**. Formalnie odbywa się ona na podstawie zawartych umów między miastami i gminami przygranicznymi, a spontanicznie na podstawie kontaktów indywidualnych. W przypadku tych pierwszych współpraca dotyczy:

- współdziałania w zakresie wymiany informacji, która polega na kooperacji redakcji gazet przygranicznych, rozgłośni radiowych i wymianie publikacji prac naukowych (wspólny zeszyt naukowy i trójstronny „Informator Euroregionu »Nysa«”)

- współpracy ośrodków kultury, wymiany zespołów muzycznych, tanecznych, chórów czy tworzenie wspólnych zespołów mieszanych (budowa Ośrodka Współpracy Kulturalnej i Turystycznej w euroregionie „Sprewa-Nysa-Bóbr”, utwo-

rzenie euroregionalnych orkiestr – Symfonicznej i Kameralnej w euroregionie „Nysa”, polsko-niemiecki plener rzeźbiarski w euroregionie „Pro Europa Viadrina”)

- organizacji różnego typu imprez masowych, wspólnych występów, obozów, kolonii
- współdziałanie różnego typu organizacji społecznych, politycznych, kół zainteresowań, towarzystw, a także kontaktów między kościołami i związkami wyznaniowymi oraz szkołami (cykliczne Sympozja Historyczne Euroregionu „Nysa”)
- wymiany doświadczeń fachowców
- nauki języka sąsiada itp.²¹

Wśród przedsięwzięć społeczno-kulturalnych na szczególne wyróżnienie zasługuje powołanie wspólnego Uniwersytetu Europejskiego „Viadrina” we Frankfurcie nad Odrą oraz utworzenie w euroregionie „Nysa” Międzynarodowego Instytutu Szkół Wyższych z siedzibą w Zinttau i Ośrodka Badań Naukowych Szkół Wyższych w Libercu, jako zinstytucjonalizowanej formy współdziałania środowisk naukowych tego euroregionu.²²

Jednym z priorytetów prawie wszystkich transgranicznych porozumień dwustronnych jest współpraca w zakresie ochrony środowiska. Strona polska szczególnie akcentuje problem ekologii, bowiem w zachodnich, a także południowych obszarach przygranicznych zlokalizowane są liczne i poważne zagrożenia środowiska naturalnego. Od września 1991 r. istnieje Polsko-Niemiecka Rada Ochrony Środowiska, która stoi na straży przestrzegania postanowień Międzynarodowej Konwencji z 26 lutego 1991 r. Dla Polski ma to pierwszoplanowe znaczenie, bowiem w zachodnim pasie granicznym znajdują się 2 parki narodowe i 3 rezerwaty biosfery.²³ Zagadnienie wspólnych działań międzynarodowych w zakresie ochrony przyrody i krajobrazu dla problematyki przygranicznej jest rzeczywiście wyjątkowo istotne. Dotyczy to głównie obszarów chronionych, przekraczających granice państw, jak również obszarów położonych w granicach Polski, ale o międzynarodowym znaczeniu. Światowa Unia Ochrony Przyrody, działająca w ramach organizacji UNESCO, opracowała międzynarodowy program ekologiczny pod hasłem „Człowiek i Biosfera”. Jego rezultatem było utworzenie w Polsce 7 rezerwatów biosfery wpisanych na światową listę dziedzictwa przyrodniczego. Wszystkie one zlokalizowane są na obszarach przygranicznych, m.in. w Karkonoskim Parku Narodowym, mieszczącym się na terenie euroregionu „Nysa”.²⁴

Innym przykładem programu ekologicznego stworzonego dla obszarów o zagrożeniu środowiska, najbardziej spektakularnym, jest Program „Czarny Trójkąt” obejmujący swym zasięgiem tereny przygraniczne nie tylko Polski i Niemiec, ale i Czech. Wyjątkowo trudna sytuacja ekologiczna tego obszaru, którego częścią jest euroregion „Nysa” i którego centrum stanowi tzw. Worek Żytawski (Turoszowski), wynika z nałożenia się co najmniej dwóch niekorzystnych czynników.

Pierwszy to największa w Europie koncentracja trajektorii mas powietrza i zanieczyszczeń napływających na ten teren. Przez obszar „czarnego trójkąta” przechodzi pas pokładów węgla brunatnego, rozciągający się od Dolnego Śląska w Polsce przez Południową Saksonię w Niemczech i Północne Czechy. Ze względu na ponadgraniczny charakter zagrożeń, na obszarze tym szczególnie intensywnie rozwijają się różne formy współpracy transgranicznej.²⁵

O nowym, bardziej zintegrowanym podejściu do problemów ochrony środowiska na terenach wokół granic świadczą też **pierwsze próby tworzenia euroregionalnych programów ekorozwoju**. Niewątpliwie prekursorem tych działań jest euroregion „Sprewa-Nysa-Bóbr”. Jego główny cel to zrównoważony rozwój obszaru pod względem ekonomicznym, społecznym i kulturalnym, ściśle związany z racjonalnym wykorzystaniem i zachowaniem szczególnie cennych walorów środowiska naturalnego oraz ich odtwarzaniem tam, gdzie została naruszona równowaga ekologiczna. W przygotowaniu jest podobny program w euroregionie „Nysa”.

W okresie ostatnich sześciu lat także polska statystyka publiczna, poprzez regionalne urzędy statystyczne, podjęła szereg inicjatyw, których celem jest **tworzenie i taki rozwój statystyki transgranicznej**, aby gwarantowała ona szerokie i rzetelne zaspokojenie potrzeb informacyjnych struktur współpracy ponad granicami. Dotychczasowy dorobek w tej dziedzinie to przede wszystkim:

- szybki rozwój bilateralnych stosunków między polskimi i niemieckimi urzędami statystycznymi (stworzenie specjalnych komórek zajmujących się statystyką transgraniczną)
- organizacja wspólnych konferencji i seminariów,
- wydawanie ujednoliconych publikacji o charakterze statystyczno-opisowym oraz wymiana publikacji i opracowań statystycznych umożliwiających wstępną identyfikację zakresu dostępnych danych statystycznych i ich wzajemną porównywalność.²⁶

O efektach kooperacji transgranicznej decydują możliwości stron współpracujących, a także istotność barier, na jakie napotyka współdziałanie, o czym będzie mowa w kolejnych częściach tego opracowania.

Finansowanie działalności euroregionów na pograniczu zachodnim w ramach współpracy transgranicznej

Kwestia finansowania wspólnych przedsięwzięć na polskim pograniczu jest, jak na razie, jedną z najistotniejszych barier rozwoju współpracy. Członkowie euroregionu, zgodnie z porozumieniem stron współpracujących, mają obowiązek współdziałania w finansowaniu jego działalności w uzgodnionej wysokości oraz formie. Środki te gromadzone są na oddzielnych kontach i pochodzą z takich źródeł jak:

- składki członkowskie płacone przez uczestników porozumienia euroregionalnego, składki członków wspierających, dary itp.
- subwencje jednostek administracyjnych wyższego szczebla, w tym środki regionalne i centralne, np. przy opłacaniu składek członkowskich w SERG
- środki programów pomocowych Unii Europejskiej oraz fundacji.

Głównym źródłem finansowania działalności pozostają wciąż składki członkowskie. Dochody te umożliwiają utrzymanie organów współpracy euroregionalnej, struktur stowarzyszeń i związków komunalnych, sekretariatów oraz pracy grup roboczych itp.

Euroregiony starają się czerpać swe dochody z własnej działalności, ale potrzeby ich są wciąż nieproporcjonalnie większe niż możliwości. Dodatkową więc pomoc stanowią wspomniane wyżej subwencje jednostek administracyjnych wyższego szczebla. Ogromne znaczenie mają także środki programów pomocowych Unii Europejskiej, a zwłaszcza programu regionalnego Phare oraz fundacji, np. Fundacji Konrada Adenauera czy Fridricha Eberta.

Podstawowym programem UE wspierającym rozwój i transformację społeczno-gospodarczą Polski oraz integrowanie się ze strukturami unijnymi jest Phare. Program ten finansuje *know-how*, studia przedinwestycyjne, badania, analizy, a także inwestycje, głównie o charakterze infrastrukturalnym (transport, przejścia graniczne, infrastruktura komunalna, ochrona środowiska). Część środków ma charakter dotacji, część jest przydzielana na zasadach zwrotnych i w formie gwarancji. Program realizowany jest przez Dyрекcję Generalną I Komisji Europejskiej. Cechą charakterystyczną Phare jest to, iż priorytety i kierunki wydatkowania środków są ustalane w ścisłej współpracy z polskim rządem.²⁷

W ramach Phare istnieją różne rodzaje programów: **narodowe, transgraniczne, wielonarodowe i horyzontalne**. Pierwsze z nich są negocjowane corocznie i stanowią tzw. Krajowy Program Operacyjny, który jest podstawą umowy między rządem danego kraju a Komisją Europejską – memorandum finansowego. Do grupy tych programów zaliczają się m.in. STRUDER II – pomoc dla regionów oraz Phare INRED.

STRUDER II – pomoc dla regionów to program narodowy, którego termin realizacji upłynął z dniem 31 grudnia 1999 r. Głównym jego celem było wspieranie rozwoju gospodarczego wybranych regionów, w szczególności tych, które najbardziej ucierpiały wskutek restrukturyzacji gospodarki. Wsparcie dotyczyło m.in. byłego województwa wałbrzyskiego. W związku z klęską powodzi, która nawiedziła południową i zachodnią część Polski w 1997 r., ponad 60% budżetu programu (7,7 mln euro) przekazano na rzecz usuwania skutków kataklizmu. Pozostała część środków – 5,3% przeznaczono głównie na wsparcie projektów infrastrukturalnych we wskazanych regionach. Oprócz tego na terenie województw finansowane były szkolenia dla menedżerów małych i średnich przedsiębiorstw oraz innych wybranych grup.²⁸

Polskie gminy włączone do euroregionu „Sprewa-Nysa-Bóbr” zostały objęte również programem **Phare INRED** (Integrated Regional Development).²⁹ Jego celem było przygotowanie polskich regionów do sprawnego i efektywnego wykorzystywania Funduszy Strukturalnych. Chodziło o wykształcenie odpowiednich umiejętności i zdolności przede wszystkim w instytucjach, które w przyszłości decydować będą o możliwościach i skali korzystania z pomocy w ramach Funduszy Strukturalnych. Program wspierał inwestycje w wysokości od 50 do 300 tys. euro, pozostałą część przedsięwzięcia powinny były pokryć gminy (nie mniejszą niż 50%).

Programy transgraniczne w ramach Phare mają na celu wsparcie obszarów przygranicznych krajów ubiegających się o członkostwo w Unii Europejskiej, w tym także Polski. Najważniejszym takim programem wspierającym współpracę transgraniczną jest **Phare Cross Border Cooperation (CBC)**. Utworzony w 1994 r., za najważniejsze zadanie przyjmuje wspieranie strategii przedakcesyjnych krajów stowarzyszonych. Nacisk kładziony jest na:

- wyrównanie standardów życia mieszkańców po obu stronach granicy Unii
- wspomaganie dialogu i współpracy władz lokalnych, przedsiębiorców i mieszkańców tego regionu.³⁰

Phare CBC obejmuje takie priorytety, jak transport, ochrona środowiska naturalnego, infrastruktura komunalna, rozwój gospodarczy, kapitał ludzki, subwencje na badania i analizy, obsługa techniczna programu. Wszystko to ma doprowadzić do integracji regionów przygranicznych. Dlatego też projekty Phare CBC powinny spełniać następujące kryteria:

- przynosić korzyści po obu stronach granicy (potrzebne jest wykazanie tzw. transgraniczności projektu),
- pozytywnie oddziaływać na środowisko naturalne,
- mieć zapewnione pokrycie co najmniej 25% kosztów przedsięwzięcia przez stronę polską (wkłady strony polskiej mogą być wnoszone w naturze),
- mieć charakter niedochodowy, a ewentualne zyski nie powinny zasilać jednego podmiotu, lecz powinny służyć szerszej społeczności lokalnej czy regionalnej,
- lokalizacja w Polsce w odpowiednich województwach,
- zgodność z istniejącymi lokalnymi i regionalnymi planami rozwoju.

Głównym celem programu jest wsparcie w dziedzinie infrastruktury transportowej (drogi, mosty, przejścia graniczne, lotniska, porty, stacje kolejowe – ponad 50% środków) i ochrony środowiska (oczyszczalnie ścieków, wysypiska odpadów, zakłady utylizacji – 25% środków). Ponadto wspierane są projekty w dziedzinie turystyki, rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw, rolnictwa, oświaty oraz infrastruktury komunalnej (kanalizacja, gazyfikacja).

Odbiorcami programu są głównie władze gminne lub związki gminne, w przypadku zaś projektów transportowych Dyrekcje Okręgowe Dróg Publicznych. W realizacji niektórych projektów biorą również organizacje społeczne, wojewodowie, urzędy centralne, np. Główny Urząd Cei, Urząd Mieszkalnictwa, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji podległe im służby, tj. policja, straż pożarna, straż graniczna.³¹

Specyficznym rodzajem beneficjanta programu są władze euroregionów. Dla nich powstał Fundusz Małych Projektów Euroregionalnych. Na jego budżet przeznaczono ponad 7 mln euro, a zasięg Funduszu znacznie wybiega poza obszar nominalnej aktywności Phare CBC i obejmuje 9 euroregionów, w tym euroregiony: „Pomerania”, „Pro Europa Viadrina”, „Nysa”, „Sprewa-Nysa-Bóbr” mieszczące się na zachodniej granicy Polski.

Odbiorcami projektów finansowanych przez Fundusz są władze gminne i instytucje lokalne, choć są one zarządzane przez władze poszczególnych euroregionów. Celem Funduszu jest rozwoju współpracy z partnerami z drugiej strony granicy. Jego zadaniem jest wsparcie rozwoju samorządności lokalnej, zaktywizowanie społeczności regionów przygranicznych, zintensyfikowanie wymiany kulturalnej oraz wzmocnienie więzi międzyludzkich. W ramach tych funduszy dofinansowywana jest działalność prowadzona przez euroregiony związana z organizowaniem konferencji, szkoleń, publikacji wspólnych partnerskich imprez kulturalnych, oświatowych i sportowych.³²

Z przyczyn praktycznych i organizacyjnych w ramach Phare CBC przeważają projekty duże, często o charakterze infrastrukturalnym, proponowane przez władze regionalne i negocjowane na szczeblu centralnym. Program Phare CBC nadal funkcjonuje zgodnie z Rozporządzeniem 2760/98 Rady Ministrów z 18 grudnia 1998 r. i stopniowo będzie się stawał częścią zintegrowanej polityki rozwoju regionalnego. Obejmie on jednak oprócz granic krajów odbiorców pomocy Phare i krajów członkowskich UE również granice pomiędzy krajami odbiorcami pomocy Funduszu. Należy się także spodziewać znacznie niższej kwoty przyznanej dla Polski (w granicach 30–40 mln euro rocznie).³³ W Polsce istnieją dwie linie budżetowe Phare CBC:

- współpraca przygraniczna polsko-niemiecka – ok. 50 mln euro rocznie,³⁴
- współpraca transgraniczna w obszarze bałtyckim – ok. 4–6 mln euro rocznie.

Obie linie Phare CBC zarządzane są przez organy rządowe, które w imieniu Polski negocjują program z Komisją Europejską, natomiast uczestnictwo władz regionalnych ma charakter obowiązkowy, ale nie stanowiący.³⁵

W ramach Programu Współpracy Przygranicznej Polska-Niemcy są finansowane:

- transport (55% budżetu): modernizacja dróg krajowych wiodących do przejść granicznych, modernizacja przejść granicznych, budowa obwodnic

- ochrona środowiska (25%): komunalne oczyszczalnie ścieków, systemy kanalizacyjne, zakłady utylizacji odpadów, wysypiska śmieci
- infrastruktura komunalna (5%): integracja polskiej sieci energetycznej z niemiecką, gazyfikacja wsi, modernizacja elektrociepłowni
- rozwój gospodarczy (3%): organizacja centrum i targów gospodarczych, turystyka, budowa ścieżek rowerowych
- rolnictwo (3%): leśnictwo, ochrona przeciwpożarowa
- zasoby ludzkie (4%): budowa domów akademickich, budynków uniwersytetu, centrum edukacji ekologicznej, organizacja festiwali.³⁶

Kolejnym programem z grupy Phare wspierającym współpracę transgraniczną regionów w Europie Środkowej i Wschodniej jest program **CREDO**. Dotyczy on jednak granic krajów objętych pomocą Phare z regionami spoza UE, a więc nie obejmuje swym zasięgiem polskiej granicy zachodniej, tylko północną, wschodnią i południową.

Jesienią 1997 r. rozpoczął funkcjonowanie inny program z grupy transgranicznych Unii Europejskiej – **INTERREG II**, jako kontynuator działającego w latach 1994–1997 programu **INTERREG I**. Nowy program miał za zadanie wspierać w latach 1997–1999 międzynarodową współpracę w zakresie planowania przestrzennego, zapewniając zrównoważony rozwój długofalowy. Do udziału w projekcie uprawnione były wszystkie regiony położone przy wewnętrznych i zewnętrznych granicach UE, jednak duże sumy trafiały w zasadniczej części do regionów przygranicznych państw unijnych, w tym wypadku Niemiec. Polska mogła korzystać z tych środków w bardzo ograniczonym zakresie. Program **INTERREG** będzie również kontynuowany w kolejnych latach.

Od 2000 r. Polska otrzymuje pomoc finansową w ramach trzech programów przedakcesyjnych : Phare 2, ISPA i SAPARD.

Jeżeli chodzi o problem współpracy transgranicznej, należy wspomnieć także o polityce strukturalnej Unii Europejskiej i jej wkładzie w finansowanie tej działalności. Polityka ta, zgodnie z unijną zasadą subsydiarności, jest jedynie uzupełnieniem działań podejmowanych na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym. Wspierane są te przedsięwzięcia, na które brakuje odpowiednich środków. Wydatki na tę działalność UE ciągle rosną. Suma przyznanych funduszy na lata 1994–1999 wynosiła 70 mln euro, dwa razy więcej niż na lata 1988–1993.³⁷ W ramach polityki strukturalnej wyróżniono trzy cele, a jednym z nich jest właśnie wspieranie restrukturyzacji regionów przygranicznych – cel 2.³⁸

Pomoc ze środków funduszy strukturalnych będzie dostępna dla Polski dopiero po wstąpieniu do Unii Europejskiej. Pomimo to, wobec dużych potrzeb i dystansu, jaki dzieli nas od krajów piętnastki, będziemy otrzymywali wspomnianą wcześniej pomoc przedakcesyjną, której wartość będzie wyższa od dotychczasowej pomocy ponad dwukrotnie.

Z pomocy funduszy strukturalnych może korzystać jednak strona niemiecka. Otrzymuje ona środki z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionu (ERDF) oraz Europejskiego Funduszu Socjalnego. Oba fundusze wspierają cele polityki strukturalnej w zakresie rozwoju regionalnego, czyli obejmują m.in. cel 2. Pomoc polega głównie na rozwijaniu infrastruktury (np. budowa dróg, sieci telefonicznych), wspieraniu lokalnych inicjatyw rozwojowych (np. organizacji przygotowujących różnego rodzaju szkolenia) czy też wspieraniu rozwoju zatrudnienia.

Mówiąc o finansowaniu współpracy transgranicznej, należy pamiętać, że jest ona wspierana nie tylko przez programy pomocowe Unii Europejskiej. Również inne organizacje europejskie starają się wspierać projekty ponadgraniczne. Na uwagę zasługuje program wspierania wymiany pomiędzy miastami (gminami) partnerskimi. Celem programu, jak sama nazwa wskazuje, jest wspieranie wymiany osób i idei w zakresie konkretnych projektów, organizowanych w ramach współpracy miast i gmin bliźniaczych. W ramach programu realizowane są:

- wymiany pomiędzy gminami bliźniaczymi
- konferencje dotyczące współpracy
- szkolenia dla organizatorów współpracy miast bliźniaczych.

Preferowane tematy to: mniejszości narodowe, obywatelstwo europejskie, powiększenie Unii Europejskiej, przeciwdziałanie ubóstwu i bezrobociu, znaczenie międzynarodowych kontaktów pomiędzy obywatelami miast i gmin bliźniaczych, nauczanie języków sąsiadów.³⁹

Od 1990 r. Polska otrzymywała także **pomoc bezpośrednio od Rządu Niemieckiego**. Wspierał on głównie proces dostosowywania polskich przepisów, struktur gospodarczych i socjalnych do zasad obowiązujących w Unii. Pomoc ta opierała się na programie **TRANSFORM**, który złożony był z ponad 60 różnorodnych programów doradczych i obejmował – dziś przejęte przez szereg niemieckich fundacji działających w naszym kraju – szkolenia i doskonalenia fachowych kadr w dziedzinach gospodarki, polityki, zatrudnienia, średniego i drobnego przemysłu oraz rolnictwa.

Fundacje niemieckie oferujące pomoc polskiej stronie to:

- **Fundacja Współpracy Polsko-Niemieckiej** – przeznacza pieniądze na:
 - wymianę młodzieży oraz budowę schronisk i miejsc spotkań młodzieży
 - projekty w dziedzinie ochrony środowiska, transportu, telekomunikacji oraz inne inwestycje infrastrukturalne
 - kształcenie specjalistów z zakresu ekonomii
 - utworzenie i działalność instytutów kultury oraz wspólne projekty badawcze i inne przedsięwzięcia naukowe i kulturalne
 - krzewienie języka i kultury niemieckiej w Polsce

- restaurowanie i zachowanie pomników kultury o europejskim, historycznym znaczeniu, jak też tworzenie, rozbudowa i utrzymanie miejsc pamięci
- instytucje kościelne, charytatywne i społeczne.

Przy aplikowaniu konieczna jest wyrażona na piśmie gotowość do współpracy partnera niemieckiego. Zarząd Fundacji zbiera się kilka razy do roku i akceptuje wnioski złożone według przygotowanych formularzy. Wnioski o dotację niższą niż równowartość 50 tys. DM mogą być rozpatrywane między posiedzeniami w tzw. trybie obiegowym. Maksymalna kwota dotacji nie może przekraczać 1 mln zł, a udział własny wnioskodawcy powinien wynosić przynajmniej 40–50% całości kosztów i realizacji programu.

• **Fundacja Konrada Adenauera** – koncentruje swą działalność wokół:

- stosunków polsko-niemieckich
- integracji Polski z NATO i Unią Europejską
- transformacji gospodarczej
- reformy samorządu terytorialnego.

W zakresie wyżej wymienionych dziedzin Fundacja organizuje konferencje, liczne seminaria, a także prowadzi program stypendialny i program szkoleń dla urzędników samorządowych.

• **Fundacja im. Friedricha Eberta**, która zajmuje się w Polsce:

- wspieraniem działań przyspieszających proces integracji Polski z UE
- rozwojem regionalnym i promocją współpracy przygranicznej
- włączaniem się do dyskusji w sprawach polityki gospodarczej i społecznej.

• **Fundacja im. Friedricha Neumanna**, której przedsięwzięcia koncentrują się w dwóch zasadniczych grupach:

- liberalizm i polityka liberalna w szerokim rozumieniu
- dialog polsko-niemiecki i jego aspekty polityczne, społeczne i historyczne.

Realizując swój główny cel – edukację obywatelską – fundacja wykorzystuje takie formy działania jak konferencje, seminaria, kolokwia naukowe, cykliczne dyskusje panelowe.

• **Polsko-Niemiecka Współpraca Młodzieży PNWM** – Jugenwerk – wspiera we wszystkich dziedzinach i na wszystkich płaszczyznach spotkania, wymianę i projekty uczniów, studentów, młodych pracowników i innych młodych ludzi, a także współpracę organizacji młodzieżowych i szkół.⁴⁰

Bariery rozwoju współpracy transgranicznej na granicy polsko-niemieckiej

Ograniczenia we współpracy zależą z jednej strony od funkcji granicy, z drugiej od cech obszarów po obu jej stronach. Obecnie same granice polityczne w większym lub mniejszym stopniu są barierami ograniczającymi przepływ ludzi, towarów, pieniądza itp. Trzeba jednak powiedzieć, że o ile granica wschodnia jest barierą bardziej sformalizowaną (konieczność posiadania wiz, zaproszeń itp.), a po wejściu Polski do NATO i w przyszłości do Unii Europejskiej może pełnić nawet funkcję „rozdzielającą”, o tyle granica zachodnia jest granicą silnie przepuszczalną, praktycznie nieodczuwalną przy przekraczaniu.

O wiele poważniejszymi obecnie barierami ograniczającymi współpracę transgraniczną są różnice wynikające z cech obszarów przygranicznych. Do podstawowych ograniczeń w tym zakresie można zaliczyć:

- brak równorzędności partnerów
- brak jednoznacznego określenia kompetencji władz lokalnych w nawiązywaniu współpracy transgranicznej
- odmienność systemów gospodarczych
- niekiedy silnie zróżnicowany poziom rozwoju społeczno-gospodarczego i zagospodarowania przestrzennego obszarów przygranicznych
- słabo rozwiniętą infrastrukturę transgraniczną, a zwłaszcza małą ilość przejść granicznych i ich niski standard techniczny
- drastyczne podniesienie kosztów tzw. „zielonej karty” itp.⁴¹

W pierwszym przypadku chodzi o struktury administracyjne nieporównywalne pod względem wielkości, potencjału społecznego i gospodarczego, a przede wszystkim zakresu kompetencyjnego w dziedzinie współpracy transgranicznej. Do niedawna przecież na zachodniej granicy próbowały ze sobą współdziałać duże niemieckie landy i stosunkowo małe polskie województwa. Sytuacja nieco się zmieniła po reformie administracyjnej, która miała miejsce w Polsce w 1999 r. Przed tymi zmianami z trzema landami po stronie niemieckiej (Meklemburgia – Pomorze Przednie, Brandenburgia i Saksonia) kooperowało 7 województw po stronie polskiej (szczecińskie, gorzowskie, zielonogórskie, jeleniogórskie, wałbrzyskie, legnickie, leszczyńskie). W tej chwili liczba polskich województw zmniejszyła się do czterech (zachodniopomorskie, lubuskie, dolnośląskie i wielkopolskie), lecz obszar pozostał ten sam.

Problemem są także niedociągnięcia w prawnych podstawach na różnych szczeblach, co wywołuje obawy przed podejmowaniem wiążących ustaleń. Również różnice w kompetencjach władz lokalnych krępują możliwości nawiązywania ścisłych związków między miastami, gminami i regionami przygranicznymi.

Jeżeli chodzi o odmienność systemów gospodarczych, to nie stanowi ona bariery aż tak widocznej na zachodniej granicy Polski. Po obu stronach mamy bowiem do czynienia z gospodarką rynkową i rozwój współpracy opiera się na tych samych regułach gry, jednak trzeba pamiętać, że transformacja systemowa w Polsce rozpoczęła się nieco później niż w niemieckich landach wschodnich. Poza tym Niemiecka Republika Demokratyczna nie była tak bardzo wyniszczona jak nasz kraj, a silny partner, jakim stała się Republika Federalna Niemiec, pozwolił szybciej przystosować się wschodniej części Niemiec do wymogów gospodarki Europy Zachodniej.

Jedną z podstawowych barier jest także słaba przepustowość infrastruktury transgranicznej i niedostateczne zagospodarowanie przestrzenne obszarów przygranicznych. Z zaprezentowanych danych wynika, że mimo dużej liczby punktów granicznych (25% liczby wszystkich przejść granicznych w Polsce), mają one niską przepustowość, niewielką liczbę stanowisk odpraw, często także ruch towarowy nie jest oddzielony od osobowego a dalekobieżny od lokalnego. Dużym utrudnieniem jest również brak obwodnic w większości miast nadgranicznych. Słaba dostępność komunikacyjna przejść granicznych wynika także ze słabej spójności sieci transportowej i z niewydolności układu komunikacyjnego. Istniejąca przed wojną sieć transportowa w wyniku przesunięcia terytorium państwowego przecięta została granicami politycznymi, co spowodowało, że w zachodnich obszarach przygranicznych powstały liczne podukłady, izolowane miejscowości, które nie mają bezpośrednich połączeń (pozostały one po drugiej stronie granicy). Aby się więc poruszać pomiędzy miastami nadgranicznymi, należy często „cofnąć się” w głąb kraju. Obok spójności sieci ważna jest też ich funkcjonalność. Mała gęstość linii, a zwłaszcza ich jakość sprawia, że drogi dojazdowe do przejść granicznych są niewygodne, a to z kolei ogranicza dostępność tych obszarów, głównie dla współpracy na poziomie regionalnym i lokalnym.

Istnienie „zielonej karty”, zwłaszcza podniesienie kosztów z nią związanych, a także konieczność wnoszenia innych opłat, np. transport zbiorowy przy wymianie młodzieży i problemy z ich ubezpieczeniem również wpływają niekorzystnie na rozwój współpracy pomiędzy polskimi i niemieckimi regionami. Działania te znacznie zmniejszyły liczbę osób przekraczających granicę, ograniczyły kontakty szkół i innych instytucji społecznych, kulturalnych i gospodarczych.

Inne ograniczenia, raczej natury społecznej, to np. negatywne stereotypy, słaba znajomość języka niemieckiego i polskiego a także nie rozwiązany problem wzajemnego uznawania świadectw szkolnych, matur i innych.⁴² Istnieją też bariery natury organizacyjnej, takie jak nieumiejętność sformułowania projektów współpracy, trudności w określeniu właściwej formy organizacyjnej współpracy, niedostatecznie jeszcze rozwinięty system wymiany informacji oraz promocji współpracy wśród mieszkańców.

Bariery ograniczające współpracę przygraniczną i transgraniczną należy usuwać lub zmniejszać ich niekorzystne oddziaływanie. Władze lokalne i po stronie polskiej i po niemieckiej są świadome, że jeżeli się tego nie uczyni, bariery te będą zagrożeniem dla przyszłej kooperacji, a także integracji ze strukturami zachodnioeuropejskimi. Pierwsze symptomy tych zagrożeń możemy obserwować już teraz. Jednym z nich jest **powiększenie asymetrii w poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego i zagospodarowania przestrzennego na granicy zachodniej na niekorzyść polskiego pogranicza**. Na granicy tej bardzo szybko pogłębiają się dysproporcje pomiędzy obszarami po obu stronach, a wynika to z faktu, że po stronie niemieckiej lokowane są olbrzymie środki finansowe pochodzące z budżetu federalnego, budżetów poszczególnych landów, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, a także kapitału zagranicznego na rozwój tych terenów, podczas gdy polskie pogranicze zachodnie pozbawione jest analogicznego wsparcia.⁴³

Innym zagrożeniem jest lokalizacja po stronie niemieckiej instytucji „drenujących” polskie pogranicze, wciągających je do obszaru gospodarczego Niemiec. Po stronie polskiej ośrodki świadczące usługi, zwłaszcza wyższego rzędu, położone są z dala od granicy państwowej, natomiast w Niemczech w bezpośredniej jej bliskości. Problemem jest także lokalizacja po stronie polskiej obiektów uciążliwych dla otoczenia, takich jak wysypiska śmieci, oczyszczalnie ścieków, a po stronie niemieckiej „technologii czystych”. Jest to przeszkoda i przedmiot sporów przy opracowywaniu projektów i wspólnych przedsięwzięć komunalnych.⁴⁴

Mimo tych wielu zagrożeń i przeszkód, jakie wiążą się z prowadzeniem współpracy na obszarach przygranicznych Polski i Niemiec, tereny te dysponują jednak również wieloma walorami i atrybutami zwiększającymi szanse rozwojowe. Do najatrakcyjniejszych należą korzystne położenie geograficzne oraz zasoby i warunki naturalne. Te do niedawna peryferyjne obszary państw po 1990 r. stały się terenami bardzo intensywnej współpracy. Obszary wzdłuż granicy zachodniej o tyle mają szczególnie korzystne położenie, że sąsiadują bezpośrednio z Unią Europejską, znajdują się w strefie krzyżujących się wpływów dużych ośrodków europejskiej rangi, a także położone są na przecięciu dróg o znaczeniu europejskim, łączących końcowe punkty kontynentu. Tereny te posiadają również dużą ilość przejść granicznych. Korzyści te dostrzegane są przez coraz liczniejsze grupy inwestorów, także zagranicznych, którzy lokują swoje kapitały, licząc na szybkie zyski, a ogół społeczeństwa liczy na nowe miejsca pracy i rozwój obszaru.

Zachodnie terytoria przygraniczne bogate są w surowce mineralne: węgiel kamienny i brunatny, gaz, rudy metali, liczne surowce skalne, wody mineralne i inne. Oczywiście nie wszystkie one odegrają wiodącą rolę w aktywizacji tych obszarów. Największe znaczenie dla rozwoju terenów przygranicznych będą miały te, które są rzadkie, unikalne, tańsze, lepsze, które będzie można zaoferować sąsiadowi. Za kilka lat praktycznie cały obszar zachodniego pogranicza znajdzie się w zasięgu oddziaływania dużej aglomeracji berlińskiej. Ponieważ w znacznej części

jest to region czysty ekologicznie, może być miejscem produkcji zdrowej żywności dla potężnego Berlina. Również duże zasoby lasów i wód mogą być miejscem wypoczynku i rekreacji dla naszych zachodnich sąsiadów, tym bardziej, że nie mogą z nimi konkurować zdegradowane w dużej części obszary Niemiec. Zasoby surowców budowlanych mogą być z kolei eksploatowane dla potrzeb Berlina, największego obecnie placu budowy w Europie, a także budowanych autostrad.

Ponadto zachodni pas przygraniczny, zwłaszcza jego odcinek północny i południowy posiada sprzyjające warunki klimatyczne, piękne krajobrazy, rozległe tereny leśne, liczne źródła mineralne, dobrą dostępność komunikacyjną i liczne przejścia graniczne. To powoduje, że obszary te należą do największych regionów turystyczno-wypoczynkowych i uzdrowiskowych w kraju.

Atutem zachodniego pogranicza jest także dość dobrze rozwinięta infrastruktura techniczna, zwłaszcza linie kolejowe i drogowe ułatwiające przemieszczanie się ludzi i towarów. Właśnie zachodnie i południowo-zachodnie pogranicze ma sieć o największej gęstości, powyżej średniej krajowej. Jednak to wysokie zainwestowanie w części zachodniej ma jedną podstawową wadę – charakteryzuje się wysokim stopniem dekapitalizacji – dotyczy to praktycznie całego majątku trwałego w tym obszarze. Inne walory to lepsze kształtowanie się stosunków międzyludzkich na pograniczu zachodnim w porównaniu np. z obszarami na wschodzie Polski. Wyraża się to głównie młodszą strukturą ludności, wyższym przyrostem naturalnym, mniejszym bezrobociem.

Korzystne warunki naturalne, społeczne, ekonomiczne, polityczne i, co najważniejsze, dobra wola i chęć społeczeństw do nawiązywania ściślejszej współpracy stwarzają duże szanse rozwoju tych obszarów. Do elementów, które również ułatwiają rozwój terenów przygranicznych możemy zaliczyć istnienie licznych traktatów i umów międzynarodowych dotyczących współpracy transgranicznej, a także instytucji na wszystkich szczeblach promujących różne formy współpracy. Niezaprzeczalnym atutem jest możliwość korzystania ze środków pomocowych wielu funduszy. Finansowanie projektów wymienione zostało wcześniej jako jeden z problemów do rozwiązania w ramach współpracy struktur euroregionalnych, ale trzeba podkreślić, że bez wsparcia Unii Europejskiej niewiele udało by się zdziałać, a do tego w tak krótkim czasie. Już od kilku lat zachodnie obszary przygraniczne Polski korzystają ze środków pomocowych Phare CBC na realizację wielu inwestycji granicznych, infrastrukturalnych, związanych z ochroną środowiska itp. Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej stworzy dodatkowe możliwości otrzymania jeszcze większych środków, również i z innych funduszy, z których obecnie korzysta strona niemiecka. Większy napływ kapitału z wspomnianych funduszy i inwestycji bezpośrednich, napływ nowych technologii na tereny przygraniczne z jednej strony przyczynia się do szybszego niwelowania gospodarczych i infrastrukturalnych dysproporcji w poziomie zagospodarowania, z drugiej zaś wpływa na szybsze dostosowanie układów przestrzenno-funkcjonalnych, produkcyjnych i usługowych do standardów europejskich.

Reasumując, korzyści wynikające ze współpracy transgranicznej to:

- W dziedzinie infrastruktury technicznej:
 - rozbudowa przejść granicznych, układów komunikacyjnych i sieci transportowych
 - budowa i eksploatacja urządzeń komunalnych.
- W dziedzinie infrastruktury społecznej:
 - budowa obiektów i organizacja szkolnictwa wyższego
 - tworzenie wspólnych programów oświatowych
 - tworzenie ośrodków kultury, innowacji i technologii
 - tworzenie ośrodków promocji.
- W dziedzinie ochrony środowiska naturalnego:
 - tworzenie jednolitego systemu stacji monitoringowych, wspólnych programów sanacji środowiska
 - określenie przestrzeni chronionych.
- W dziedzinie turystyki:
 - propagowanie turystyki pieszej i rowerowej
 - wydawanie map turystycznych obszarów współpracujących, folderów
 - krajoznawcze działania promocyjne.
- W dziedzinie planowania przestrzennego:
 - stworzenie jednolitej koncepcji zagospodarowania przestrzennego obszarów transgranicznych.
- W dziedzinie handlu przygranicznego:
 - dostosowanie sieci placówek handlowych do potrzeb mieszkańców,
 - tworzenie targowisk przygranicznych.

Do najważniejszych słabości transgranicznych należą zaś:

- Z dziedziny zainwestowania infrastrukturalnego:
 - różnice w poziomie zainwestowania infrastrukturalnego
 - różny stopień dekapitalizacji majątku.
- Z dziedziny nierównorzędności potencjałów:
 - nierówne potencjały gospodarcze, finansowe i intelektualne.
- Z dziedziny patologii społecznych:
 - przestępczość, przemyt, występowanie ksenofobii narodowej.

Jeżeli chodzi o przyszłość współpracy transgranicznej w polsko-niemieckim obszarze przygranicznym, należy wyróżnić dwa okresy. Pierwszy – do czasu przystąpienia Polski do Unii Europejskiej. Drugi – który nastąpi po tym fakcie.

W pierwszym okresie, trwającym obecnie, należałoby rozwijać i umacniać istniejące formy współpracy transgranicznej, nie czekając na jeszcze być może lepsze warunki realizacji. Jakość i intensywność tej kooperacji zależą jednak będzie od dalszych rozwiązań prawnych, zwłaszcza w określeniu kompetencji władz samorządowych w nawiązywaniu współpracy transgranicznej, rozwiązań finansowych, szczególnie tych dotyczących systemu celnego, podatkowego, sprzyjających aktywizacji regionów przygranicznych, a także rozwiązań infrastrukturalnych i informacyjnych związanych z przejściami granicznymi i układem komunikacyjnym.⁴⁵

Co się stanie, gdy znajdziemy się już w Unii Europejskiej, gdzie na mocy traktatu z Maastricht zniknęły wewnętrzne granice polityczne, a obszary przygraniczne utraciły dotychczasowy charakter i stały się tzw. obszarami czy regionami „stykowymi”? Otóż, choć „zniknie” granica polityczna, nie znikną tym samym problemy byłych obszarów przygranicznych. Podobnie jak w wypadku zjednoczonych państw Unii, nadal występować będą różnice między terenami po obu stronach granicy. W wielu dziedzinach życia społeczno-gospodarczego, a zwłaszcza w sferze świadomościowej granica stanowić będzie barierę przestrzenną jeszcze przez wiele lat. Natomiast wzrost powiązań transgranicznych generowany będzie głównie przez integrację w sferze gospodarczej.

Likwidacja granicy państwowej niewątpliwie pociągnie za sobą reorientację powiązań przestrzennych z odśrodkowych z perspektywy regionu transgranicznego (od granicy do wewnątrz kraju), na dośrodkowe (między byłymi terenami przygranicznymi), a w miarę intensyfikacji powiązań dojść może do przekształcenia tych obszarów peryferyjnych w rdzeniowe.⁴⁶

Przypisy

¹ A. Kaczorowska, Euroregiony jako przykład współpracy transgranicznej w Europie po II wojnie światowej (II), „Wspólnoty Europejskie” 1998, nr 11(87), s. 56–57.

² Ibidem., s. 58.

³ Europejska Karta Regionów Granicznych i Transgranicznych oraz materiały informacyjne, dokumentacyjne i metodyczne, Wyd. Perspektywy Press, Warszawa 1996.

⁴ A. Kaczorowska, Euroregiony jako przykład ..., s. 57.

⁵ Ibidem., s. 57.

⁶ W. Malendowski, M. Ratajczak, Euroregiony – pierwszy krok do integracji europejskiej, Alta 2, Wrocław 1998, s. 57–60.

⁷ DzU nr 61, poz. 268, 1993.

⁸ DzU nr 124, poz. 607, 1993.

⁹ Euroregiony w nowym podziale terytorialnym Polski, red. B. Kodeniec, GUS, Warszawa 1999, s. 37.

- ¹⁰ A. Mierosławska, Euroregiony na granicach Polski, Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej, Warszawa 1999, s. 8–12.
- ¹¹ W. Malendowski, M. Ratajczak, Euroregiony – pierwszy krok ..., s. 78–79.
- ¹² Ibidem, s. 79–80.
- ¹³ Ibidem, s. 80–83.
- ¹⁴ Ibidem, s. 81–83.
- ¹⁵ Euroregiony w nowym podziale ..., s. 59–62.
- ¹⁶ Por.: Europejska Karta Regionów Granicznych i Transgranicznych.
- ¹⁷ Euroregiony w nowym podziale ..., s. 60.
- ¹⁸ T. Borys, Z. Przybyła, Procesy euroregionalizacji na obszarach przygranicznych na przykładzie euroregionu „Nysa”, „Wrocławski Biuletyn Gospodarczy” 1993, nr 5.
- ¹⁹ Euroregiony w nowym podziale ..., s. 67.
- ²⁰ A. Mierosławska, Euroregiony na granicach ..., s. 16–19.
- ²¹ Ibidem, s. 20–22.
- ²² Polska i jej współdziałanie transgraniczne z sąsiadami, „Biuletyn PAN IGiPZ” nr 10, Warszawa 1995.
- ²³ A. Mierosławska, op. cit., s. 24–25.
- ²⁴ Międzynarodowa współpraca regionów, red. W. Toczyński, W. Sartorius, J. Zaucha, Wyd. Przed-
świt, Warszawa 1997, s. 75–77.
- ²⁵ Ibidem.
- ²⁶ Euroregiony w nowym podziale..., s. 82.
- ²⁷ A. Mierosławska, op. cit., s. 47.
- ²⁸ M. Olszewski, Programy pomocowe – informacja dla samorządów, materiały Centrum Informacji Europejskiej, Warszawa 1999.
- ²⁹ Chodzi o program „Ekorozwój w Euroregionie Sprewa-Nysa-Bóbr”.
- ³⁰ M. Olszewski, Programy pomocowe..., s. 15.
- ³¹ Ibidem.
- ³² Ibidem.
- ³³ Ibidem.
- ³⁴ Dotyczy województw zachodnich i nie obejmuje województwa pomorskiego.
- ³⁵ Międzynarodowa współpraca..., s. 129, 131.
- ³⁶ M. Olszewski, Programy pomocowe...
- ³⁷ Ibidem.
- ³⁸ Do 1999 roku funkcjonowało sześć celów, postanowiono jednak zwiększyć koncentrację przeprowadzanych działań.
- ³⁹ Ibidem.
- ⁴⁰ Ibidem.
- ⁴¹ Międzynarodowa współpraca..., s. 82.

⁴² M. Cilemęcki, *Przyczółki Unii*, „Wprost” 10 maja 1998, s. 44.

⁴³ A. Mierosławska, *Euroregiony na granicach...*, s. 44.

⁴⁴ *Ibidem*, s. 45.

⁴⁵ W. Malendowski, M. Ratajczak, *op. cit.*, s. 90–92.

⁴⁶ *Międzynarodowa współpraca regionów...*, s. 81–84.

EUROREGIONAL CO-OPERATION ON WEST BORDER OF POLAND

(Summary)

Euroregions, as the highest form of transborder cooperation, became after the second World War the tool activating the social and economic development in peripheral border regions. Characteristic for this kind of cooperation is institutionalization of cooperation as well as the development of cooperation in social, economic or cultural area for the benefit of both sides. According to European Card of Border and Transborder Regions, euroregions should contribute to the intensification of regional policy in the regions belonging to it, to the development of infrastructure, economy, environment policy and cultural cooperation. The main rules that should be introduced in euroregions are: solidarity of both sides, subsidiarity and partnership.

Poland developed euroregions in the 90th starting from western borders of our country. The main role in activation of these regions played such euroregions as Nysa, Sprewa-Nysa-Bóbr, Pro Europa Viadrina, Pomerania. The effects of such cooperation depend on possibilities of both sides as well as the number and importance of existing barriers. The euroregions existing in Polish western border face among others the following barriers:

- the increasing economic gap of the partners from Poland and Germany;
- the local authorities don't have enough power to develop the transborder cooperation;
- undeveloped infrastructure;
- significant differences in economic systems.

No matter the above mentioned barriers, the achievements connected with the development of euroregions are the following:

- the restructure and construction of the border crossings
- development of joint higher education centers
- conducting joint education programmes
- conducting the joint environment projects
- development of tourism.